Ketevan Sikharulidze

GÜRCÜ MİTOLOJİSİ

Çevirenler

İlyas Üstünyer - Abdülmelik Alkan

Kafkasya'nın kadim halkı Gürcülerin günlük yaşamlarında ve anlatılarında mitolojinin çok önemli yeri vardır. Mitoloji, Gürcistan'da hâli ve istikbali beslemeye hâlâ devam etmektedir. Gürcü Mitolojisi üzerine Türkçede ilk kitap çalışması olan bu eserde Türk okuru, en yakın komşumuz olmasına rağmen hakkında sahih bilgi eksikliğimizin devam ettiği Gürcülerin kimlik ve ben idraki oluşturma süreçlerinde; ontolojik alımlamalarında; şeylerle-şeyler, şeylerle-insanlar, insanlarla-şeyler, tanrılarla insanlar ve şeyler arasındaki ilişkileri konumlamada mitolojiden nasıl ve hangi şekilde beslendiklerine tanık olacaktır.

ISBN-13: 978-625-8143-50-8
9 786258 143508

www.postkitap.com /postyayin

Ketevan Sikharulidze GÜRCÜ MİTOLOJİSİ Çevirenler: İlyas Üstünyer - Abdülmelik Alkan

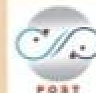

Ketevan Sikharulidze

GÜRCÜ MİTOLOJİSİ

Çevirenler

İlyas Üstünyer - Abdülmelik Alkan

Ketevan Sikharulidze

GÜRCÜ MİTOLOJİSİ

Yayın No: 270
Araştırma-İnceleme: 135

GÜRCÜ MİTOLOJİSİ
Ketevan Sikharulidze
Çevirenler: İlyas Üstünyer- Abdülmelik Alkan

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 46893

Genel Yayın Yönetmeni
Hayri Ataş

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Sayfa Tasarım
ademsenel.com

1. Baskı: İstanbul - Temmuz 2023

ISBN:
978-625-8143-50-8

Baskı - Cilt
Hünkar Org. Eğitim Yayıncılık Bilişim ve Turizm San.
Dış Tic. Ltd. Şti. Balabanağa Mah. Büyükreşitpaşa Cad. No. 6 Büro. 2
Fatih - İstanbul Sertifika No: 17815

POST YAYINEVİ
*
POST YAYIN DAĞITIM
Alemdar Mah. Ticarethane Sok. Tevfik Kuşoğlu İş Hanı No: 11/310
Sultanahmet - Fatih / İSTANBUL
Tel. (0212) 512 70 20
www.postkitap.com / e-posta: info@postkitap.com

Post Yayınevi, Post Yayın Dağıtım'ın kitap yayın markasıdır.

Ketevan Sikharulidze

GÜRCÜ MİTOLOJİSİ

Çevirenler
İlyas Üstünyer - Abdülmelik Alkan

İSTANBUL 2023

Ketevan Sikharulidze, İvane Javakhişvili Tiflis Devlet Üniversitesi (TSU) Beşerî Bilimler Fakültesi Halk Bilim Bölümü'nde profesör ve aynı zamanda bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır. 1996-2019 yılları arasında Uluslararası Karadeniz Üniversitesi (IBSU)'nde Gürcüce doçenti olarak çalıştı. Araştırma alanları esas olarak Gürcü ve Kafkas Folkloru ve Mitolojisi'dir. Üniversitelerde "Gürcü Folkloru", "Karşılaştırmalı Mitoloji", "Kafkas Halklarının Folkloru (Rusça)", "Folklor ve Edebiyat Baladları", "Kahramanlık Halk Destanlarının Tipolojisi ve Gürcü Mitolojisi" (değişim programı öğrencileri için İngilizce) dersleri verdi. 2014-2017 yılları arasında Gürcistan Şota Rustaveli Ulusal Bilim Vakfı tarafından desteklenen "Gürcü Halkının Kafkas Halklarıyla İlişkileri: 19-20. Yüzyıl Kaynakları ve Çağdaş Anlatılar" adlı araştırma projesinin yöneticiliğini yaptı. Bu alandaki ilk karşılaştırmalı çalışma olan *Kafkas Mitolojisi* (2006) adlı monografinin yazarıdır. Bu eser Avrupa Fonu HORIZON'un desteğiyle yayınlandı. Sikharulidze'nin *Gürcü Mitolojisi* (İngilizce) adlı monografisiv2018'de yayınlandı. Prof. Dr. Sikharulidze, I. Javahişvili Tiflis Devlet Üniversitesi'ndeli Beşeri Bilimler Fakültesi'nin bünyesinde çıkarılan "Edebî Çalışmalar" adlı bilimsel derginin editörlüğünü yürütmektedir. "M. K. Amosov Kuzeydoğu Federal Üniversitesi Bülteni" adlı derginin "Destan Çalışmaları" serisinin uluslararası yayın kurulu üyesidir. Uluslararası Halk Anlatısı Araştırmaları Derneği (ISFNR), Gürcistan Karşılaştırmalı Edebiyat Derneği (GCLA), Uluslararası Kartveloloji Destekçileri Derneği ve Gürcistan'ın Kültürel Mirasını Koruma Ulusal Ajansı Konseyi'nin üyesidir.

İlyas Üstünyer, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Lisansüstü çalışmalarını karşılaştırmalı dilbilim alanında Rusya'da tamamladı. Rusya'nın değişik üniversitelerinde "Dilbilim", "Karşılaştırmalı Dilbilim", "Yabancı Dil Olarak Türkçe", "Yeni Türk Edebiyatı Tarihi" ve "Karşılaştırmalı Edebiyat", "Edebiyat Sahası Araştırma Metotları" dersleri verdi. Gürcistan Uluslararası Karadeniz Üniversitesi (IBSU)'nde Türk Filolojisi alanında yüksek lisans ve doktora programlarını açtı ve yönetti (2008-2018). Aynı üniversitede Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü (Graduate School) yaptı (2019-2022). Tiflis'teki Suhumi Devlet Üniversitesi'nde Türkoloji Bölümü'nde çalıştı ve bölüm başkanlığı yaptı (2009-2013). Gürcistan Bilimler Akademisi Millî Meseleler Komisyonu üyesi (2020-Halen) ve Gürcistan Ulusal Eğitim Kalitesini Geliştirme Merkezi (Eqe)'nde

Türkoloji sahası Akreditasyon Komisyonu Üyesi (Ağustos 2022-Halen) olan Üstünyer IBSU'da kadrolu (affiliated) filoloji profesörü olarak görev yapmaktadır. Yayınlanmış telif ve çeviri kitaplarından bazıları şunlardır: *Sovyet ve Sovyet Sonrası Coğrafyada Sosyo-Lengüistik Sorunlar:150 Dil ve Politika (1917-2000); Gürcistan'da Türk Edebiyatı Çalışmaları; Gürcü Türkoloji'sinin Kurucusu: Sergi Cikia; Gürcü Dili ve Edebiyatı Üzerine Okumalar; Kaf Dağı'nın Güney Yüzü: Gürcistan; Türkiye'deki Yayınlarda Gürcistan (Başlangıçtan 2018'e); Tarihsel Dilbilimde Karşılaştırmalı Yöntem (2022)*; *Rus Edebiyatında Gürcistan: Vasiyetten Hayale* (*Hazır, 2023*)

Abdülmelik Alkan, Karabük Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulu Turizm ve Otelcilik Bölümünden mezun oldu. Ardından ABD'deki Lindenwood Üniversitesi'nin Uluslararası ve Global Çalışmalar Bölümü'nü tamamladı. Gürcistan'daki Uluslararası Karadeniz Üniversitesi (IBSU)'nin Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. Gürcistan Üniversitesi'nde "Türkiye Dış Politikası ve Gürcistan'daki Etnik ve Dinî Yapılar" başlıklı doktora çalışmasını savunma aşamasındadır. IBSU'da Uluslarararsı İlişkiler bölümünde lisans düzeyinde "Kültürlerarası İlişkiler", "Siyaset ve Film", "Türkiye Dış Politikası" dersleri vermektedir. Aynı üniversitede Uluslararası İlişkiler Ofisi (International Relations Office) müdürü olan Alkan "*Türkiye ve Güney Kafkasya: Açıklamalı Siyasî Kaynakça*", "*Türkiye ve Gürcistan Birbirini Nasıl Görüyor?: 2002-2022 Arası Diplomatik İlişkilerin Derlem Analizi*", "*Modern Kafkasya Siyasî Sözlügü*" çalışmalarını yürütmekte olup caucasusreference.net adlı sitenin kurucusu ve yöneticisidir.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENLERİN NOTU

Mitolojinin zihinlerimizdeki ilk çağrışım evreni zorlamasız antik Yunan'dır. Bu kavram kadim dönemlerden itibaren genel olarak evrenin yaratılışı, tanrıların yaratılışı ve yaptıkları, insanın doğuşu ve varlıkların yaratılışı, yani şeyler, hayvanlar, insanlar arasındaki ilişkileri, yaratılışı ve bunlar arasındaki güç ilişkilerinin mantık üstü işleyişinin gösterildiği bir alanı işaret eder. Bir modellemenin kendi türevlerini her yerde temsil etmediği, yani evrensel olmadığı ve çoğun yerel olduğu için halklarla, milletlerle ve onların dünü, bugünü ve yarınlarıyla ilişkilidir. İnsanoğlunun merak ettiği kendi geçmişini desteklettiği özgün bir fantazi alanıdır. Milletlerin bugünlerinde hem tarihi arka planıyla hem de mitos şeklinde inşa edici rol oynamaya devam etmektedir.

Türkiye gibi Gürcistan'ın konumu da bir geçiş mekanıdır. Bu da ona tarih içinde bir çok kültürle, dinle, inanç, düşünce türleriyle ve hayal şekilleriyle tanışma fırsatı vermiştir. Burada temerküz eden değer ve düşünce türleri Gürcülerde çok katmanlı ve renkli düşünce ve hayal dünyası oluşturmuştur. Bunun ilk örneklerini Gürcülerin mitolojilerinde görmek mümkündür. Burada oluşan bu birikim Gürcistan'da meskun halkalara da tesir etmiştir. Dolayısıyla coğrafi olarak bu küçük ülke, Anadolu gibi, kültürel alaşımların oluştuğu "kap" mekan olmuştur.

Kafkasya'nın kadim halklarından Gürcülerin mitolojiyle ilişkilerini diğer halklara kıyasla daha sıkı tutttukları görülmektedir. Bu çıkarım kendini Gürcülerin dilleriyle, vatanlarıyla

ilgili kurdukları ilişkilerde, mitoslarda kendini ortaya koymaktadır. Kimlik inşalarında ve bu inşa içinde geleceğe tutunmada buna gereksinim duydukları da söylenebilir.

Kendi düşünce yapılarını, ben idraklerini, gelecek tasavvurlarını mitolojik unsurlarla, mitoslarla desteklemekten haz duyan Gürcülerin mitolojisini bilmek Türk okuruna yakın komşumuz Gürcüleri daha yakından tanıma fırsatı sunacaktır.

Çalışmanın Gürcü kültürüyle yüzeysel de olsa tanışıklığı olanlara daha çok şey söyleyeceği kesindir. Günümüz Gürcü toplumunda "ocak", "kadın", "arkadaşlık", "misafir", "sevgili", "fedakarlık" vb konuların mitolojik prototipleriyle hala örtüştüğünü görmek dikkat çekicidir.

Ayrıca çalışmadaki bazı temalar Türk mitolojisindeki benzerleriyle, hatta semavî kitaplardaki benzeşen metinlerle, karşılaştırıldığında bölgesel mitolojik akışkanlıkları, geçişkenlikleri içerdikleri görülecektir.

Gürcistan'ın önde gelen halk bilimcilerinden Prof. Dr. Ketevan Sikharulidze'nin İvane Javakhişvili Tiflis Devlet Üniversitesi (TSU) tarafından yayınlanan ve bizim de Türkçe'ye aktardığımız *Georgian Mythology*[1] adlı çalışmasının bu yönde işlev göreceğini söyleyebiliriz.

Çeviri İgilizceden Türkçeye yapıldığı için İngilizcenin, Gürcü dilinin özgünlüklerini aktarmada zorlandığı durumlarda Gürcüce metinlere müracat ettiğimizi belirtmeliyiz. Çevirideki bütün özgün sözcüklerin metnin genelinde anlam bütünlükleri muhafaza edilmeye özen gösterildi. Kaynak metindeki cümlelerin uzunluk ve kısalık durumlarını erek metinde de muhafaza ederek metnin akışkanlığı korunmaya çalışıldı. Buna şiir çevirilerinde özellikle dikkat edildi.

1 Ketevan Sikharulidze (2018). *Georgian Mythology* (Editor: Dr. Ketevan Khutsishvili). Tbilisi: Ivane Javakhishvili State University, Institute of Classical, Byzantine and Modern Greek Studies, "Logos"

Kaynak metinde Gürcücedeki otantik halleriyle verilen ve açıklamasız bırakılan bazı Gürcüce sözcüklere dipnotlarda açıklamalar verildi.

Eserin Türkçeye aktarılmasını teşvik eden International Black Sea University (IBSU)'ye teşekkür ederiz.

Tiflis, Mayıs-2023
İ.Ü. / A.A

ÖN SÖZ

Mevcut monografi son yıllarda mitoloji üzerine yapılan araştırmaların bulgularını içermektedir.

Mitoloji, tarihsel olarak, geleneksel toplumda nesilden nesile aktarılan sözlü tarih işlevi gördü. Aynı zamanda toplumun yapısını, yaşam tarzını, kültürünü ve ahlakî değerlerini tanımlayan bir modeldi. Bundan dolayı toplumların dünya vizyonunu, kimliğini ve kültürel gelişme düzeyini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Gürcü mitolojisi bütüncül sistem yönünü kaybettiğinden bilimsel olarak incelenmesi bazı zorlukları barındırmaktadır. Bunun temel nedeni, geleneksel olarak sadece sözlü biçimde var olması ve insanların hafızalarının ise zamanla sınırlı olmasıdır. Dahası, bu konularda bilgi sahibi olabileceğimiz yazılı kaynaklar da bulunmamaktadır. Gürcü edebiyatında ortaya çıkan ilk yazılı eser Hristiyanlığın Gürcistan'da resmî bir din olarak tanındığı miladî 4. yüzyıla aittir. Hıristiyan yazarlar, doğal olarak, Gürcistan halkının eski dinlerini tasvir eden mitlerle ilgilenmediler, dolayısıyla bunlar kayıt altına alınamadı. Ayrıca kilise, pagan inancının karakteristik özelliklerini taşıyan halka açık eğlenceleri ve bunlara eşlik eden halk şarkılarının icrasına izin vermedi.

Bu inceleme oldukça geniş ve derin süreçleri ele alma iddiasındadır. Çalışmada folklorik anlatıların yanı sıra bazı etnografik ve arkeolojik materyaller de kullanılmıştır. Efsanenin kendini koruma ve yenilenme yeteneğine sahip olduğu

fikrinden hareketle bu çalışmada karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Dinden kopuk mitolojik bir sistem yok edildiğinde onun farklı unsurları, motifler ve tasvirler şeklinde folklorik yazı birimlerinde, halk gelenekleri ve günlük olaylar şeklinde etnografyada, resim ve süsleme şeklinde sanat eserlerinde kendine yer bulur. Bu tür materyallerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi Gürcülerin algılarındaki mitolojik evrene işaret eder, bu da Gürcü mitolojisinin farklı konuları ve imgeleri üzerine geliştirilen söylemlerin temelini oluşturdu.

Günümüze kadar ulaştığı şekliyle Gürcü mitolojisi antik toplumların evreni nasıl algıladığı, toplumların dayandığı kurallar, tanrısal güçlerle olan ilişkilerin ritüeller aracılığıyla nasıl yönetiltiği ve doğal düzenin sürdürülmesinde insana nasıl bir rol biçildiği hakkında fikir vermektedir. Okuyucu bu monografide yukarıdaki değinilere de cevap bulacaktır. Gürcistan Kafkasya'nın bir parçası olduğundan Gürcü mitolojisinin bazı konuları Kafkas mitolojisi bağlamında sunulmuştur. Haliyle, bazı içerikler ve imgeler ortak Kafkas kaynağından gelmektedir. Ek olarak, mevcut karşılaştırmalı çalışma Gürcü ve Kuzey Kafkas halklarının folklorik ve etnografik yaşamlarına ve arkeolojik bulgular vasıtasıyla eserlere yansıyan yaratıcı süreçlerin homojenliğiyle beraber kültürel dünya görüşlerinin yakınlığını da ortaya koymaktadır. Bu varsayım, *Kafkas Mitolojisi* adlı Gürcüce kitabımda ve *Gürcü-Kafkas Halkbilimi İlişkileri: 19-20. Yüzyıl Kaynakları ve Çağdaş Anlatılar* adlı projenin Özet Raporu'nda ortaya koyduğumuz araştırma sonuçlarına dayanmaktadır. Çalışma, ek olarak Gürcü mitolojisinden metinleri de içermektedir.

Tiflis İvane Javakhishvili Devlet Üniversitesi'nin dünya genelindeki üniversitelerle yoğun iş birliği hem tarihsel hem de günümüz Gürcistan ve Kafkasya üzerine yürütülen çalışmalara olan ilgiyi artırmaktadır. Kitapta işlenen konular ve materyaller Kafkasya ve Gürcistan-Kafkasya ilişkileri ile

ilgilenen farklı seviyedeki yabancı uyruklu öğrencilere verilen akademik dersleri de zenginleştirmiştir.

Tarih, antropoloji, etnoloji, din çalışmaları ve genel olarak Gürcistan çalışmaları alanlarında uzmanlaşmış beşerî bilimler yüksek lisans ve doktora programlarındaki yabancı uyruklu öğrenciler özellikle Gürcü mitolojisi ile yakından ilgilenmektedirler. Değişim programlarına katılan bu öğrenciler almış oldukları Gürcü mitolojisi dersiyle alanda daha donanımlı hale gelmekte ve belirli konularda çıkarımlarda bulunma yetisi kazanmaktadırlar.

Mevcut çalışmanın Gürcü mitolojisine ilgi duyan Gürcü ve yabancı araştırmacılara faydalı olması temel arzumuzdur.